

SAVAŞA DAİR TEORİK BİR YAKLAŞIM, ŞİDDET, ASKERİ DEVRİM VE SAVAŞIN KÜRESELLEŞMESİ

A THEORETICAL APPROACH ON WAR, VIOLENCE, THE MILITARY REVOLUTION AND GLOBALISATON OF WAR

BENGÜL GÜNGÖRMEZ AKOSMAN*

ABSTRACT

War and violence are one of the most important issues that shape human history. The aim of this present paper is to focus on “violence”, “war”, “the military revolution” and “globalization of war” theoretically. We will discuss the relationship between state, army and global system on the basis of the sociology of war and violence. In this paper also the phenomenon of war will be examined according to some intellectuals who have thoughts on war, violence and nature of human. In this context we will not only interrogate whether democracy will end of both violence and wars, but also discuss whether the global system brings peace of nations or international chaos. Finally, to say briefly for this article, we will also evaluate the relationship between army and society in our country, namely in Turkey.

Keywords: War, Violence, The Military Revolution, Globalization of War.

ÖZ

Savaş ve şiddet insanlık tarihine yön veren en önemli meselelerdir. Bu makale teorik olarak “şiddet”, “savaş”, “askeri devrim” ve “savaşın küreselleşmesi” meselelerini ele alıyor. Makalemizde savaş ve şiddetin sosyolojisi temelinde devlet, ordu ve küresel sistem ilişkisi tartışılacaktır. Bu makalede ayrıca savaş fenomeni savaş, şiddet ve insan doğası hakkında fikirleri olan düşünürlere göre ele alınacaktır. Bu çerçevede demokrasilerin şiddetin ve savaşların sonunu getirip getirmediğinin sorgulamanın yanı sıra küresel sistemin bir milletler barışını mı yoksa uluslararası bir şiddet düzenini mi getirdiği de tartışılacaktır. Son olarak makalenin kontekstinde ülkemizde, yani Türkiye’de ordu millet ilişkisine dair kısa bir değerlendirme de yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Savaş, Şiddet, Askeri Devrim, Savaşın Küreselleşmesi.

Makale Atıf Bilgisi: GÜNGÖRMEZ AKOSMAN Bengül, (2019).

Savaşa Dair Teorik Bir Yaklaşım, Şiddet, Askeri Devrim ve Savaşın Küreselleşmesi, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 41-52.

Gönderim Tarihi: 14.01.2019 Kabul Tarihi: 20.03.2019

* Doç. Dr., Uludağ Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5088-9675>

İnsanı bilim yoluyla mı edebiyat yoluyla mı bilmek ya da anlamaya çalışmak daha doğru? Bilim bize şiddet, savaş, bunlar adına kullanılan teknik, insanın fiziki ve psikolojik gücü, insanın doğası ve şiddete meyiletme nedenleri hakkında çok şey söyleyebilir. Ancak onun bu söylediklerinin hiçbirisi, hiçbir varsayım mistiklerin, şairlerin, edebiyatçıların ve filozofların insan ruhunun derinliklerine dair iç görüleri kadar bizi etkilemez ve sarsmaz. Bu nevi bir iç görüye en derininden sahip Rus edebiyatçı Dostoyevski, ünlü romanı *Karamazov Kardeşler*'de Ivan Karamazov'a şöyle söyletir: "Hiçbir vahşi hayvan asla insan kadar artistik, insan kadar sanatsal biçimde zalim olamaz." İnsan gerçekten de zalimdir. Zalime karşı zalimdir, mazluma karşı zalimdir ve mazlum mazluma karşı zalimdir. Niçin öldürüyoruz? "Öldürmemek insanın hakkı ve yasasıdır" diyor savaşın büyük yazarı Svetlana Aleksiyeviç (2018: 29), insan "öldürmeyi öğrenmemelidir. Ama hiçbir anayasada bunun yeri yok." Aleksiyeviç haklı. Gerçekten de yok. Haklı haksız elini en azından bir zamanlar kana bulamamış tek bir ulus, tek bir millet gösteremeyiz.

Peki neden yok? Kurucu anayasalar öldürmeyi insanlık suçu saysa da bu anayasaları korumak "şiddeti tekeli altına almış bir devletin" sorunudur. Yani devlet öldürmeyi cinayet saymak için ya da şiddeti yasaklamak için yine "şiddet" kullanır. Bu elbette büyük bir paradoks gibi görünüyor. Ancak durum gerçekten de böyledir. Paradokslar insan hayatının bir parçası. Paradokslardan kaçamazsınız. Alman sosyolog Max Weber, neredeyse çağının bütün entelektüellerini tesiri altına alan ünlü konferansı "Meslek Olarak Siyaset"te siyaset biliminin tarihindeki belki de en geçerli modern devlet tarifini yapar: "Modern devlet, bütün siyasi birlikler gibi, sosyolojik olarak ancak kendine özgü somut araçları açısından tanımlanabilir. O da fiziksel güç ve şiddet kullanımıdır... Devlet, belli bir arazi içinde, fiziksel şiddetin meşru kullanımını tekelinde (başarıyla) bulunduran insan topluluğudur." (Weber, 1998: 132). Bu, aynı zamanda bedensel şiddet uygulama hakkının tekelleşmesidir (Elias, 2000: 67). Şiddet kullanma hakkının tek kaynağı olarak kabul edilen devlet, diğer şiddet kullanma kaynaklarıyla, yani diğer devletlerle birlikte uluslararası bir güç paylaşım dengesi üzerinde durur. İnsanın insan üzerindeki egemenliği bu güç/iktidar paylaşımına bağlıdır.

Elinizdeki makalede, savaş ve şiddetin sosyolojisi temelinde devlet, ordu ve küresel sistem ilişkisi ele alınıyor. Bu çerçevede demokrasilerin şiddetin ve savaşların sonunu getirip getirmediğinin sorgulamanın yanı sıra küresel sistemin bir milletler barışını mı yoksa uluslararası bir şiddet düzenini mi getirdiği de tartışılacaktır. Son olarak bu konuda ülkemizde ordu millet ilişkisine dair kısa bir değerlendirme de yapılacaktır.

Otoritenin Temeli Olarak Şiddet:

Yukarıdaki başlığım size Alman sosyolog Max Weber'den ziyade Fransız sosyolog Auguste Comte'ü çağırıştırıyor olmalı. Zira Weber, otoriteyi şiddete bağlamaz, "güç artı rıza" olarak tarif ederdi. Buradaki rıza, güçten ziyade kişinin kendisine bağlı olabilir. İktidarın "meşruiyeti" gücünden çok daha önemlidir. Klasik sosyologlardan ve sosyolojinin kurucu babası olan Auguste Comte ise sıradan yaşamdaki askeri yönün homo sapiens kadar eskiye dayandığını ve insanoglunun yapmış olduğu ilk aletin silah olduğunu, grup içinde otoriteyi ilk kuranın da askeri yönetici olduğunu söyler. Ona göre iş birliği, sosyal grup ihtiyacı ile birlikte savaş, uygarlaşmanın en önemli araçlarından birisi olmuştur. Comte'a göre köleleştirmek dahi uygarlaşmanın bir basamağıdır. Ona göre hayvanlarda yok etme olarak görünen savaşma güdüsüyle insanlar uygarlık kurar (Caforio, 2017: 8).

Comte'a göre çok tanrılı dönemden tek tanrılı döneme geçiş de toplumlardaki askeri temelin varlığını yok etmemiştir. Ancak bu dönem büyük sosyal değişimlere sahne olmuştur. Comte'a göre tek tanrılı inancın gelişmesiyle, ruhani liderlik, dünyevi liderlikten ayrılmış, merkezi otorite çok sayıda yerel sisteme bölünmüş, kölelik hizmete dönüşmüştür. Comte bu gelişmelerden ötürü, savaşın gittikçe önemsizleştiği ve askeri liderlerin ruhani güçlerini kaybettiği, orduların seçkinci bir tarzda küçüldüğü ve askeri ruhun artık yalnızca askeri alanla sınırlı kaldığı yönünde tespitte bulunur. Comte kendi dönemindeki burjuva toplumunun bürokratikleşme sürecine bakarak askeri faaliyetlerin de bürokratikleşeceği ve kontrol altına alınacağı, savaşların giderek azalacağı ve sonunda ortadan kaybolacağı fikrine vardı (Caforio, 2017: 9). Comte acaba yanılmış mıydı?

Bu sorunun cevabını vermek istersek eğer savaş ve şiddet söz konusu olduğunda meselenin en büyük araştırmacısının ismini zikretmeden geçmek olmaz. Bu isim kendisi de bir asker olan ve savaşlara katılan Alman düşünür Carl von Clausewitz'dir. İlgili literatürde bir klasik sayılan Savaş Üzerine adlı devasa eserinde savaşı çok genişletilmiş bir düelloya benzeten Carl von Clausewitz (2018: 29), savaşın, düşmanı irademizi kabule zorlamak için bir kuvvet kullanma eylemi olduğunu ileri sürer. Ona göre kuvvet, kuvvete karşı koymak için bilim ve sanatın buluşlarıyla donanır. Savaşı politikanın aracı olarak da gören Clausewitz, savaş sanatının, en yüksek noktasında politikaya dönüştüğünü söyler ve Clausewitz'in bu tespiti savaşlar olduğu sürece politikanın da olacağı ve politikanın olduğu sürece savaşların da olacağı anlamına gelir. Bu kontekste savaş ve politika birbirinden ayrılmaz şekilde insan varlığının bir gerçeğidir. Gerçekten de insanlık tarihine bakıldığında ister

çok tanrılı dönem olsun isterse tek tanrılı dönem şiddet yaşamın her zaman bir parçasıydı. Gelecekte de bir parçası olmaya devam edecektir. Yani Clausewitz'e göre Comte yanılıyordu.

Bununla birlikte şiddeti insan varlığının temel dürtüsü olarak görmeyen görüşler de mevcuttur ve bu görüşü ileri sürenlerden birisi de Alman Yahudisi olan politika düşünürü Hannah Arendt'tir. Arendt, Clausewitz'in söylediği sözden farklı olarak "barış, savaşın başka araçlarla sürdürülmesidir" der (Arendt, 2009: 16).

Aslında Arendt, şiddetin varoluş nedenini ünlü filozof Hobbes'un "kılıçsız sözleşme olmaz" sözüne atıfla, uluslararası ilişkilerde savaşın yerine siyasi sahnede başka bir nihai hakemin ortaya çıkmamış olmasına bağlıyordu (Arendt, 2009: 11). Ancak temel sorun, böyle bir hakemin ortaya çıkmasının gerçekten mümkün olup olmadığıdır. "Güç/iktidar" ilişkilerinin üstünde bir hakemlik nasıl mümkündür? Ayrıca bu uluslararası hakeme devletlerin nasıl biat edeceği, bu uluslararası hakemin biat edilmek için altındaki devletlere ya da şahıslara örgütlü/örgütsüz şiddet kullanıp kullanmayacağı açıkçası pek bir merak konusudur.

Comte, uygarlığın temelinde savaşı ve şiddeti görse de onun gelecekle ilgili tahayyülünde savaşa ve şiddete yer yoktu. İnsanlığın geldiği son evre olan pozitif evre dünyevî bir cennetin inşa edileceği dönemdi. Comte gibi Tocqueville de demokratikleşme süreciyle birlikte askeri ruhun evcilleşmesinden söz ederken savaşın büyük düşünürü Clausewitz'in (2018: 31) tespiti bunların tam aksi istikamettedir: "Barutun bulunması ve ateşli silahların gittikçe gelişmesi harp kavramında mevcut düşmanı imha eğiliminin artan uygarlıkla hiçbir şekilde ortadan kaldırılamadığını göstermeye yeter." Ona göre hedef her zaman düşmanı silahtan arındırmaktır. Uygarlığın yükselişiyle imha sorunu ortadan kalkmadığı gibi imha için daha güçlü ve daha fonksiyonel silahların üretilmesi vakidir. Gerçekten de Ortaçağ ve modern çağı ölümlerin oranına bakarak kıyasladığımızda -isterseniz öldürme şekillerinin modernleşmesi, teknolojikleşmesi ve kitleselleşmesini de göz önünde bulundurur- öldürmenin alanının geçmişe göre çok daha fazla genişlediğini ve öldürmenin sistematikleştiğini açıkça görürüz. Ortaçağ'ın başında bilinen dünyadaki bütün savaşlardaki kayıpların sayısı yalnızca 60.000 iken yirminci yüzyıl doğrudan savaşlarda ölen 110 milyonun tek sorumlusudur (Akt: Malesevic, 2018: 21).

Feodalite yıkılırken mızrak ve kargının yerini top ve tüfek aldı. Sonraki yüzyıllarda ise top ve tüfek yerini çok daha gelişmiş uzun menzilli silahlara,

füzelere ve bombalara bıraktı. “Korsanlık denizde harp etmenin bilim öncesi haliydi.” (Schmitt, 2009: 83) Korsanlığın yerini gelişmiş teçhizatıyla modern gemileri kullanan denizci subaylar aldı. Askeri liderler ruhani ve politik güçlerini yitirseler de, modern dönemle birlikte gittikçe daha fazla sivil otoritelerin yönetimi altına girseler de savaş ve şiddet gerçeği değişmez. Demokratik kurumların gelişmesi, ordulara olan ihtiyacı ortadan kaldıramamıştır. Hatta tersine bir iddia da demokratik kurumların gelişmesinin örgütlü şiddeti daha fazla arttırdığı yönündedir. Kitle demokrasilerinin otoriter liderlerinin kendi ülkelerine hatta Avrupa’nın pek çok bölgesine insan haklarının ayaklar altına alındığı toplama kamplarını kurmaları vakidir. Bazen de örgütlü şiddet demokratikleşme adına meşrulaştırılır. Üstelik uluslararası ölçekte bile. ABD, Irak, Afganistan ve başka bölgelerdeki işgallerini sözde diktatörlere ya da teröristlere karşı kendisini demokrasi havarisi ilan ederek meşrulaştırmıştı. Demokrasi kılıfı, bu ülkelerin doğal kaynaklarını sömürmek için iyi uydurulmuş bir kılıftı.

Mosca’ya göre, “savaşa sebep olan askeri kurum değildir. Askeri faaliyet her çeşit toplumda görülmeye devam edecektir çünkü savaş, insanın doğasında bulunan farklı özelliklerden yalnızca bir tanesidir (Caforio, 2017: 11). Bu Hobbescu görüşe uygundur: insanlar arasındaki ortaklık birbirini öldürme kapasitesidir. Eğer şiddet insan doğasının bir parçasıysa ve tarihsel sürekliliğe sahipse dünyayı şiddetten tamamen arındırma girişimlerinin tamamında da şiddet mündemiç olacaktır. “Savaş ontolojik, barış etikdir.”¹ Barışa dair ütopyalar dahi savaşla sonuçlanabilir. Gerçekten de dünyevi ütopyalar, barış dolu dünyevî cennet idealleri çalışma kamplarıyla, soykırım, savaş alanlarındaki ve bu alanların dışındaki milyonlarca insanın ölmesi, sakat kalmasıyla sonuçlanmıştır.

Bugün modern orduları tanımlayan şey bürokratik savaş makinelerine dönüşmüş olmalarıdır. “Weber’in tarihi olarak ilk şekli, Tanrı adına, kutsal şeylere edilen küfrün intikamı için düşmanı aforoz edip onu ve ona ait olan her şeyi yok etmeyi gerektiren bir savaş olarak tanımladığı kutsal savaş”ın (Malesevic, 2018: 50) yerini karaya, denize, havaya ve hatta uzaya hâkim güçlü devletlerin küresel ölçekte müdahalelerini güçlü teknolojileriyle teçhiz eden tamamen dünyevi, habis “çıklar” savaşları almıştır.

1 Bu söz rahmetli hocam Prof. Dr. Hüsamettin Arslan’a aittir.

Askeri Devrim ve Savaşın Küreselleşmesi

Daniel R. Headrick, Batılı devletlerin, 1800 yılında dünyadaki karaların yüzde otuz beşini oluştururken, 1914'te bu rakamın yüzde seksen dörde çıktığını ifade eder (Parker, 2018). Gerçekten de Avrupa, coğrafi bakımdan küçük ve tabii kaynaklar bakımından son derece yetersizdir fakat bu yetersizliğe rağmen nasıl oldu da diğer kıtalara, hatta dünyaya hakim oldu? Kara ve denizdeki gücünü dünya çapında nasıl arttırdı? Bu sorunun cevabı basittir: “Askeri bir devrim”i gerçekleştirerek. Avrupa’da yıllar içinde askeri bir devrimin gerçekleştiğini ileri süren Geoffrey Parker, bu askeri devrimin şu özellikleri taşıdığını söyler: kitlesel bir insan gücü artışı, taktiklerde ve stratejilerde köklü değişiklikler, yönetim felsefesinde ve yapısında radikal değişiklikler (Parker, 2018: 29-30). Parker’a göre, Avrupa’da askeri alanda meydana gelen bu değişiklikler hem savaşların şeklini değiştirdi hem de Avrupa’nın deniz aşırı coğrafyalara doğru genişlemesini belirgin bir şekilde hızlandırdı.

Parker, “1500 ve 1750 yılları arasında Batı’nın gerçek anlamda ilk küresel imparatorlukların ortaya çıkmasında başarılı olmasının ardında yatan sebebin, ‘askeri devrim’ şeklinde kavramsallaştırılan, savaş yapma yeteneğindeki ilerlemelere bağlı olduğunu” söylüyor (Parker, 2018: 30). Kitle ordusu mu profesyonel, gönüllülük esasına dayalı bir ordu mu bu gelişmelerin ardında bulunuyordu sorusunun cevabı yüzlerce yılı kapsayan uzun askeri tarihe göz attığımızda biraz karışıktır. “Aristokratik türdeki ordu seferberliğine zorunlu askerlik ile ortaya çıkan ve demokratik hareketlerle (yalnızca böyle olmasa da) ilişkilendirilen kitle ordu gücünün keşfinin meydan okuması ilk olarak 18. yüzyılın sonlarında olmuştur. 19. yüzyılın ilk yıllarından başlayarak 20. yüzyılın büyük bir kısmı boyunca Avrupa toplumlarında kitle ordularının seferberliği en önde gelen uygulamaydı. Fakat son birkaç on yıldır Soğuk Savaş öncesi başlayan ve sonrasında da hızlanan haliyle kitle ordularının seferberliği yerini tamamen gönüllülük esasına dayanan profesyonel orduya bırakmıştır.” (James, 2017: 111).

Bu uzun tarihi burada ele alamayacağımız için işi ehline, askeri tarihçilere bırakarak biz bazı tespitlerde bulunalım. Ülkelerin askeri varlıklarının dönüşümü beraberinde dünya çapında bazı değişiklikleri de getirdi. Peki bu değişimler nelerdi?

Avrupalılar dünyaya yayılırken ve karşılıklarına çıkan ülkeleri hızla sömürgeleştirirken yerel güçlerle ittifak etmişler ve gittikleri yerlerde Batılı yönetimlerini empoze etmişlerdir. Yerli halkların toprakları ve doğal kaynakları ellerinden alındıkça yaşam şansları azalmış, bu şansını arttırmak için Batılı yönetimleri benimsemeye başlamışlardır. Söz gelimi Amerika kıtası sömürgeciler

tarafından fethedildikten sonra hızla İngilizleşmeye, İspanyollaşmaya, Portekizleşmeye ve Fransızlaşmaya başladı. Robert Moor, Avrupalıların Amerika'yı birbirine bağlı üç nedenden ötürü sömürgeleştirdiklerini söyler. İlki, buraya çok sayıda insan göndermek ve böylelikle kendi aşırı kalabalık ve kirli vatanlarındaki baskıları azaltmak, ikinci olarak daha önce tahayyül edilemeyen miktarlardaki zenginliği açığa çıkarmak ve kendi ülkelerine aktarmak ve son olarak da vahşi, kötü ve müsrif olarak algıladıkları bir toprağı terbiye etmek. Onlara göre yerliler toprağı tarım yoluyla geliştirmekte başarısızdılar (Moor, 2018: 243-244). Tahmin edileceğı gibi sömürgeleştirmenin de burada ele alamayacağımız kadar kanlı ve uzun bir tarihi var. Sömürgeleştirme sonrası toplumlar ise büyük ölçüde Batılı işgalcilerinden kurtulduklarını düşünseleler de Batının yöntemlerini benimsemiş, ordularını ve hükümetlerini Batı modeline göre kurmuş, yasalarını Batılı yasalara benzetmeye çalışmışlardır. Batılı devletler çekilirken arkalarında çoğı zaman kendi çıkarlarını kollayacak yapay iktidarlar, halklarının taleplerini tanımayan ve onlara Batı çıkarları için zulmeden diktatörler bırakmışlardır.

Bugün ise yeni savaşlar, kimi zaman eski sömürgeciliğın kılık değıştirmiş hali gibi görünüyor. "Yeni ileri teknoloji, Batı tipi savaşlar kademeli olarak ancak en önemlisi de yeni teknolojilerin olgunlaşması ve ağırlıklı olarak hava gücüne dayanan yeni askeri sistemler, hassasiyetin rutinleşmesi ve düşmanla ciddi kayıplar vermeden belli bir mesafeden savaşabilmek gibi askeri alandaki son devrimlerle ilerlemiştir (Malesevic, 2018:457). Zygmund Bauman'ın "akışkan modernite" analizlerinin haklı olarak tespit ettiğı gibi, güç ulus devletlerden, küresel şirketlere kaydığı ölçüde, yeni savaşlar yalnızca profesyonel birliklerden oluşan orduların karşılaşması olarak değıl, uluslararası ekonomik müdahaleler şeklinde de tezahür edecektir. Yeni ordular bir davaya adanmış kitlesel ordular değıl, iyi eğitilmiş, hızlı hareket eden teknik uzmanlardan ve siber dünyaya hükmeden profesyonellerden kuruludur. Günümüzde de sömürü küresel pazarlar aracılığıyla küresel ölçekte devam eder. Ancak bu "sözde küreselleşme savaşlarının modern tarihte herhangi bir toplumsal örgüt veya ulus-devlet kadar kendi jeopolitik ve ideolojik amaçlarını gerçekleştirmeye çalışan neredeyse tamamen tek bir devlet, ABD tarafından yürütüldüğünü" (Malesevic, 2018:474) de aklımızdan çıkarmamalıyız.

Eski Roma'dan ABD'ye Dünya Egemenliğinin Mantiğı başlıklı harikulade bir kitap yazan Herfried Münkler bu konuda şöyle söylüyor: "Amerikan İmparatorluğu'nun artık sadece sanal sınırları vardır, bu sınırlar olası rakiplerin elindeki silah teknolojisine, nükleer silahlar ve balistik füzelere göre

belirlenir. Bunun dışında ABD İmparatorluğu göklerdeki sınırsız hâkimiyetinden ötürü esasında uçsuz bucaksızdır. ABD'nin teknolojik üstünlüğü sayesinde kontrol altına aldığı bölgelerden cephe sayısını azaltmak için geri çekilmesi söz konusu değildir. Özellikle de havacılık ve uzay açısından, geri çekilme emperyal gücün sona ermesi ve çökmesi anlamına gelecektir.”

Türkiye İçin Bir Derkenar

Silahlı kuvvetler hemen hemen her ülkede sivil düzen için potansiyel bir tehlikedir. Orduların demokratik kontrolü geçmişte olduğu gibi bugün de en önemli meselelerden birisi. Liberal Max Duncker'in söylediği gibi, “geyik akarsuları nasıl özlerse, ordu da ayaklanmaları öyle özler.”² Silahlı güçlerin ayaklanmaması için sıkı denetlenmeleri gerekir. Türkiye’de orduların hükümetlere karşı ayaklanmasının burada ele alamayacağımız kadar uzun bir tarihi var. Türkiye’de bir darbe geleneği var. Sürekli bir tehdit haline geldiği için kendi ordusunun padişah tarafından toptan ilga edildiği bile vaki. Tek tek bütün darbeleri değerlendiremeyiz “ancak herkesin üzerinde ittifak edeceği en önemli husus, darbelerin Türkiye’de demokratik düzeni ve çok partili sistemi kesintiye uğrattığı, insan hakları ve bireysel özgürlükleri kısıtladığı dolayısıyla ülkenin ekonomik, sosyal ve siyasal alanda geri kalmasına yol açtığıdır.” (Duman, 2016). Uzun tarihsel geçmişimiz kıtalara hükmeden bir imparatorluğun şanlı ordusunun kendi halkına hükmeden bir orduya dönüştüğüne dair örneklerle dolu; yani sözde asayıştan sorumlu “polislere” dönüştüğüne. Neyse ki son yıllardaki hükümetler yeni siyasi yaklaşımlarıyla ordumuzu kısmen de olsa eski misyonuna tekrar döndürecek tedbirler almayı başardı.

Ordumuzun siyasete karışmasının tarihsel sebepleri var elbette ve bu sebepler Osmanlı imparatorluğunun ilk modernleşme, Batılılaşma girişimlerine kadar geriye gidiyor. Islahatlar önce orduda başlamıştı. Yani ilk Batılılaşanlar askerlerdi. Buhranlarımız adlı geçmişimize ışık tutan harikulade eserinde Said Halim Paşa bu mesuliyeti, menşeyini ve doğdukları sosyal şartları tam olarak bilmedikleri Batılı kanun ve nizamları alan ve Batıyı taklit etmek isteyen son asır devlet adamlarına, Osmanlı elitlerine yükler. *Buhranlarımız*’da şöyle söylemektedir: “Bunlar Batı taklitçiliğini Cumhuriyetin kuruluşunda kendilerine milletin düşmanlığını çekeceğini biliyorlardı. Bu yüzden belki hükümdarın cezasına da uğrayacaklardı. Bu düşüncelerle

2 Bu söz aynı zamanda İncil’e gönderme yapmaktadır: “Geyik akarsuları nasıl özlerse, Camım da seni öyle özler, ey Tanrı!” (Mezmur 42: 1) Duncker’den zikreden, Steinberg Jonathan, *Bismarck*, çev. Hakan Abacı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 9

yabancıların yardımına sığındılar. Ecnebler de onlara sahip çıkıp yardım etmekten geri durmadılar. Yabancılar dayanarak kendilerini Batı medeniyetinin temsilcisi olarak gösterebildiler. Ve böylece memleketin en ziyade hürmete şâyân olan ahvâl ve âdetlerine düşman kesildiler. Fakat bu teşebbüslerinde de muvaffak olamadılar. Memleketin bütün müesseselerinin biri millî ve diğeri efrencî (frenklere ait) olmak üzere ikiye ayrılmasına sebep oldular. Bu durum bilhassa adliye ve maarif meselelerinde en ziyade göze çarpacak şekildedir.” (Said Halim Paşa, 2017: 68-69)

Said Halim Paşa'nın söylediklerinden bu yana güneşin altında yeni bir şey yok! Batılılaşmış askeri bürokratik elitler cumhuriyetten itibaren Türkiye’de güçlü bir sosyo-politik aktöre de dönüştü. Temel hedefleri geleneğin bataklığında yaşayan geri kalmış, cahil halkı kendi modernleşme ve Batılılaşma ölçülerinde yeni ve modern kurumlarla dönüştürmekti. Türkiye’de siyasal kültür devlet merkezlidir (Durdu, 2013). Eğer orduyu devletten ayrı düşüneceksek devlete bir de orduyu eklemek gerekir. Dolayısıyla siyasal kültür devlet ve ordu merkezlidir. Bununla birlikte Türkiye’de halk devletin tepeden inme modernleştirici pratiklerinden bir yandan acı çekerken diğer yandan kendisine dönmenin çarelerini de aramıştır. (“Kendine dön, şarkıya dön, kalbine dön!” Şair İsmet Özel ne güzel söylemiş, kulakları çınlasın.)

Türkiye’deki kadim halk, demokrasinin kendisine yarattığı fırsatları kullanarak sessizce Batıcı bürokratik elitlerin karşısında her zaman kendisini temsil eden liderleri seçti. Fakat darbeciler, Hüsamettin Arslan’ın deyişiyle, “halka bir şey yapamayacakları için, “halk”ı asamayacağı için, halkı temsil eden politikacıları astı; Menderes, Polatkan ve Zorlu.” Arslan’a göre, “Türkiye’de halkı karşısına almış, halka rağmen yapılmış her darbe “sol” darbedir. 60 darbesinin subayları ve generalleri jakoben laisizmin temsilcileriydiler ve Müslüman halkın solundaydılar. Arkalarında ABD ve CHP vardı. 12 Mart’ın arkasında ABD vardı. 12 Eylül’ün arkasında da ABD vardı. 28 Şubat ve diğerlerinin de. Türkiye’de ABD’nin açık ya da gizli desteği olmaksızın darbe yapılamaz.” (Arslan: 2016)

Gelelim 15 Temmuz 2015 darbe girişimine. 15 Temmuz 2015 Türkiye halkının tarihinde bir milat sayılabilir çünkü en azından halkın önemli bir kesimi darbeye direnmek üzere sokağa dökülmüştür. Bu kesimin sokağa dökülmesinde etkili olan en önemli şeylerden birisi, darbenin Amerika desteğinde ve himayesinde yaşayan bir sözde dini liderin yönetiminde gerçekleşmesiydi. Darbenin arkasında açıkça ABD vardı.

Hüsamettin Arslan'ın söylediği üzere, “üçüncü dünya halkları kendi ordularının tahakkümü altındadır” der Bernard Lewis. Bu ifadeye, üçüncü dünya halklarının orduları da süper güçlerin tahakkümü altındadır, diye bir şerh düşebiliriz. Bu çekincelerle, ordumuz halkımızın ordusudur. Bir güç ve iktidar meselesidir bu. Güçlüler güçsüzleri kontrol eder. Kurtuluş savaşını yapan ordu; cumhuriyetimizi kuran ordudur. Mehmetçiklerin değil, Kubilayların ordusu. 60 darbesini yapan subaylar, NATO'ya, dolayısıyla ABD'ye bağlıydı. Kore savaşına bu yüzden katıldık. Sovyet çekici tepemiz-deyken başka türlü olabilir miydi, başka türlü var olabilir miydik? Çok zor! Ordumuzun NATO dolayısıyla bağımlılığı yetmedi, ABD The Cemaat'le yeni bir bağımlılık tesis etti. 15 Temmuz darbesi bu bağımlılığın ürünüdür. Fetöcü generaller Pensilvanya'daki zat'a, dolayısıyla ABD'ye bağlı subaylardı. The Cemaat'in devleti ele geçirebilmesi için bu darbeci generallerin ABD'ye, ABD'nin de Türkiye'yi kullanabilmesi için the Cemaat'e ihtiyacı vardı. The Cemaat Erdoğan'la savaşında ABD ile Erdoğan ordusuyla ittifak kurdu. The Cemaat'e bağlı darbeci subaylar darbe olmasa da ordudan atılacaktı. Kabul etmeliyiz ki 15 Temmuz'dan sonra ordumuz daha fazla halkın ordusudur, çünkü ABD'ye çok daha az bağımlıdır. Kubilay öldü! Yaşasın Mehmetçik! Mehmet, Mehmetçik dirildi. Ordumuz artık mehmetleşme, mehmetçikleşme döneminde diyebiliriz. “Vekalet” ordusundan “memleket” ordusuna.” (Arslan, 2016: 214-215).

Richard Rorty, mevcut durumda dünyanın umut edebileceği en iyi şeyin Pax Americana olduğunu söyleyebilir (Münkler, 2009: 230). Rorty bir Amerikalı! Entelektüel kimliğine rağmen kendi köklerini elbette reddetmez. Anglo-Sakson geleneği istediği kadar yüceltebilir. Biz de köklerimizi reddetmemeliyiz. Arslan, haklıdır: “ABD’li Türkiye ordusundan, Mehmetçiklerin ordusuna.” Ordumuz memleketimizin ordusuna dönüştükçe dünya tarihini yazanların safına katılabiliriz. “Dünya tarihi” diyor Schmitt (2009: 115), toprak alımlarının tarihidir ve toprağı alanlar her defasında saatlerce anlaşma yapmadılar, bilakis sık sık kavga ettiler, hatta sıkça da kanlı kardeş kavgaları.” Bununla birlikte kazanan da mağlup da olsanız savaş kârdan çok zarar getirir. Uzun siyasi tarih gösteriyor ki, topraklarını kaybetmemek için de, toprak için kanlı kavgaların olmasını engellemek için de güce ihtiyaç vardır. Düzensizliğe karşı düzenin, kaosa ve öldürmeye karşı kozmosun ve hayatın savunusu için güç gerekir. “Çıkıp gelen ilk serüvencinin kendisini iğfal edebildiği zaaf anı bir millet ya da kadın için mazeret değildir” diye yazar Marx (Boym, 2016: 187). Cinsiyetçi yaklaşımını etik bulmasak da Marx, cümlelerin bir kısmı için de olsa haklıdır. Kendisini düzenin garantörü gören

emperyal bir imparatorluğa karşı direnmenin yolu yalnızca ordunuzu güçlü, yerli ve milli hale getirmek değil, aynı zamanda onun mekân tasavvurunu da değiştirebilmektir. Bakış açınız sınırları kesin olarak çizilmiş bir coğrafyaya takılı mı kalmış? Yabancı topraklara kurulmuş askeri üslerinizin sayısı nedir? Karaya, denizlere, havaya ve uzaya ne kadar hâkimsiniz? Dünya üzerindeki askerî hâkimiyetinizin ticaret, diplomasi, medya ve kültürle alakalı boyutları nelerdir? Savunma için ürettiğiniz silahların dünya çapında ticaretini de yapabiliyor musunuz? Bu türden sorulara vereceğiniz cevaplar mekân tasavvurunuzun ne olduğuna ilişkin ipuçları veriyor. Mekân tasavvurunun tam olarak nasıl değişebileceği ise ancak başka bir yazının konusu olabilir.

Kaynakça

- ARSLAN, H. (2016), Röportaj, "15 Temmuzun Işığında Türkiye", *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Yıl:13, Sayı: 49
- ALEKSIYEVIÇ, S. (2018), *Çınko Çocuklar*, çev. Fatma & Serdar Ankan, Kafka Yayınları, İstanbul.
- ALEKSIYEVIÇ, S. (2017), *Kadın Yok Savaşın Yüzünde*, çev. Günay Çetao Kızılırmak, Kafka Yayınları, İstanbul.
- ARENDE, H. (2009), *Şiddet Üzerine*, İletişim Yayınları, çev. Bülent Peker, İstanbul.
- BOYM, S. (2016), *Başka Bir Özgürlük: Bir Fikrin Alternatif Tarihi*, çev. Cemal Yardımcı, Metis Yayınları, İstanbul.
- CAFORIO, G. (2017), *Askeri Sosyoloji*, ed. Zafer Uzun, Hakan Bayramlık, Nobel, Ankara.
- CLAUSEWITZ, C. (2018), *Savaş Üzerine*, çev. H. Fahri Çeliker, Alfa Yay., İstanbul.
- DUMAN, Z. (2016), "15 Temmuz Askeri Darbe Girişiminin Sosyolojik Okuması", *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Yıl:13, Sayı:49, s.103-118
- ELIAS, N. (2000), *Uygurluk Süreci*, çev. Ender Ateşman, İletişim Yayınları, İstanbul.
- MALESEVIC, S. (2018). *Savaşın ve Şiddetin Sosyolojisi*, çev. Suzan Sarı, Hece Yayınları, Ankara.
- MOOR, R. (2018), *Patikalar Üzerine Bir Keşif*, çev. Burcu Halaç, Kolektif Yayınları, İstanbul.
- MÜNKLER, H. (2012). *İmparatorluklar: Eski Roma'dan ABD'ye Dünya Egemenliğinin Mantığı*, çev. Zehra Aksu Yılmaz, İletişim Yayınları, İstanbul.
- PARKER, G. (2018), *Askeri Devrim*, çev. Tuncay Zorlu, Küre Yayınları, İstanbul.
- SAİD HALİM PAŞA (2017), *Buhranlarımız ve Son Eserleri*, İz Yayıncılık, İstanbul.
- SCHMITT, C. (2009), *Tarih ve Siyaset Üzerine İki Deneme*, çev. Gültekin Yıldız, Paradigma Yayıncılık, İstanbul.
- STEINBERG, J. (2018), *Bismarck*, çev. Hakan Abacı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- WEBER, M. (1998), *Sosyoloji Yazıları*, çev. Taha Parla, İletişim Yayınları, İstanbul.